

Religió i mitologia romanes

curs 2009-2010

Programa de l'assignatura

Professor J. L. Teodoro

A. OBJECTIUS

L'objectiu de l'assignatura és donar a conèixer els elements fonamentals de la religió dels romans, des del seu origen indoeuropeu i les transformacions sofertes al llarg del període històric, fins les aportacions de l'hel·lenisme i de les religions místiques de l'àrea cultural mediterrània. El programa es completarà amb una visió del materialisme i de l'ateisme antic, així com una ràpida presentació dels cultes neopagans actuals.

En acabar el curs, l'alumne ha de ser capaç de reconèixer, valorar i comentar els elements religiosos més importants presents en textos literaris d'autors clàssics i postclàssics i identificar les adaptacions posteriors més habituals en la literatura i les belles arts.

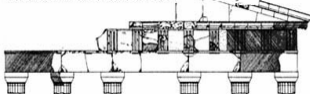
B. CONTINGUTS

Unitat I. Problemes de definició

1. El fenomen religiós.
2. Funcions de la religió.
3. Classificacions de les religions.
4. Màgia, superstició i religió.
5. Mite i religió.
6. Filosofia i religió.
7. Societat, política i religió.

Unitat II. Funcions de la religió en el món romà

1. Conceptes fonamentals
  - 1.1. L'herència indoeuropea
  - 1.2. *Religio, cultus, superstitio*
  - 1.3. *Sacer, fides, pietas*
  - 1.4. *Numina, indigitamenta*
  - 1.5. Assimilació, sincretisme, *interpretatio*
  - 1.6. *Pax deorum*
2. Característiques dominants de la religió romana
  - 2.1. Dessacralització dels mites
  - 2.2. Pragmatisme
  - 2.3. Conservadurisme
  - 2.4. Permeabilitat
  - 2.5. Omnipresència privada i pública
3. Actuació cultural i religiosa
  - 3.1. La pregària i l'himne
  - 3.2. El vot o la prometença

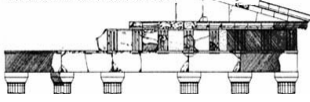
- 3.3. L'ofrena i el sacrifici
- 3.4. El banquet sagrat
- 3.5. L'art de l'endevinació
- 3.6. Actes de purificació, de regreïament

Unitat III. Religió privada

- 0. Introducció
- 1. Els déus de la llar i de la família
  - 1.1. *Lares*
  - 1.2. *Penates*
  - 1.3. *Genius*
- 2. Déus dels morts
  - 2.1. *Manes*
  - 2.2. *Lemures, laruae* i altres *numina*
- 3. Els rituals de pas o de canvi d'estat
  - 3.1. Rituals de naixement
  - 3.2. Rituals d'adolescència
  - 3.3. El *uer sacrum*
  - 3.4. Rituals d'unió: *sponsalia, confarreatio*
  - 3.5. Rituals de mort

Unitat IV. Religió pública

- 0. Introducció
- 1. Rituals de l'esfera pública
  - 1.1. Rituals de l'àmbit productiu i reproductiu
    - 1.1.1. *Parilia*
    - 1.1.2. *Lupercalia*
    - 1.1.3. *Fordicidia*
    - 1.1.4. *Dea Dia*
    - 1.1.5. Altres festes de caràcter productiu i reproductiu
  - 1.2. Rituals de l'àmbit guerrer
    - 1.2.1. Rituals guerrers de començament de campanya
    - 1.2.2. Rituals guerrers de tancament de campanya
  - 1.3. Rituals de l'àmbit polític i jurídic
    - 1.3.1. Els *ludi Romani*
    - 1.3.2. *Regifugium, septimontium, feriae, triumphus, ouatio, saturnalia, fortuna*
- 2. L'organització pública de la religió
  - 2.1. El calendari: Còmput del temps; distribució del temps profà i del temps sacre.
  - 2.2. L'indret sagrat: el temple
  - 2.3. Els destinataris: els déus
    - 2.3.1. Divinitats itàliques
    - 2.3.2. Triades divines, advocacions divines
    - 2.3.3. Assimilacions
    - 2.3.4. Déus orientals
  - 2.4. Els agents: Els oficiants

- 2.4.1. El col·legi pontifical: *rex sacrorum*, *pontifices*, *flamines*, *uestales*.
- 2.4.2. Altres col·legis sacerdotals: *augures*, *haruspices*, *uiri sacris faciundis*, *epulones*.
- 2.4.3. Confraries religioses: *luperci*, *fratres aruales*, *salii*, *fetiales*.
- 2.4.4. El culte imperial: institució i sodalicitats.

Unitat V. Religions misteriques i canvi social

1. Transformacions de la religió romana. Cultes de salvació. Déus de resurrecció.
  - 1.1. Avanç de l'individualisme.
  - 1.2. Inquietuds llatines i respostes grecoorientals
  - 1.3. Els déus de salvació. L'esquema biològic i els déus de resurrecció.
  - 1.4. L'esquema còsmic i els déus del cel.
2. Elements generals d'evolució cap al monoteisme.
3. Moviments religiosos de tendència filosòfica.
  - 3.1. Estoïcisme i neoplatonisme a la base de les noves creences. Epicureisme.
  - 3.2. Hermetisme, gnosticismes

Unitat VI. Materialisme i ateisme en l'antiguitat. Resistència dels cultes tradicionals.

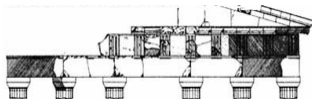
1. Materialisme i ateisme en la antiguitat.
  - 1.1 La filosofia materialista i la lluita contra la superstició. Lucreci i l'epicureisme.
  - 1.2. L'ateisme antic. Recepció i transcendència del pensament.
2. Resistència de los cultes grecorromans després del triomf del cristianisme.
  - 2.1. Cronologia dels atacs contra la religiositat grecorromana.
  - 2.2. Assimilació pel cristianisme d'aspectes de la religiositat grecorromana.
3. Moviments neopagans i cultes amb base grecorromana.
  - 3.1. Wicca
  - 3.2. Nova Roma

C. MATERIAL

A més de les notes i apunts que l'alumnat pugui prendre a les classes —l'assistència a les quals serà controlada setmanalment—, al servei de reprografia de la facultat de filologia i a l'aula virtual hom podrà trobar els següents documents:

- Una introducció de cadascuna de les unitats.
- Una presentació power-point amb el material de la unitat que s'ha exposat a classe.
- Materials complementaris i textos d'ampliació de cadascuna de les unitats, per treballar voluntàriament.

Els materials complementaris no seran tractats a classe, però sí amb aquells alumnes que es posen en contacte amb el professor amb voluntat d'aprofundir en la matèria. Igualment es proporcionarà bibliografia ampliada o lectures complementàries a aquelles persones que desitgen un major coneixement dels elements desenvolupats o relacionats amb el programa de l'assignatura.

D. PROGRAMACIÓ DE LES SESSIONS DE CLASSE DEL PRIMER QUADRIMESTRE

	dilluns	unitat		dimecres	unitat
setembre	21	I 1-2		23	I 2-3
	28	I 4-5		30	I 6-7
octubre	5	II 1		7	II 1
	12	no lectiu		14	II 2
	19	II 3		21	II 3
	26	II 3		28	III 1
novembre	2	III 2-3		4	III 3
	9	IV 1		11	IV 1
	16	IV 2		18	IV 2
	23	IV 2		25	IV 2
	30	IV 2			
desembre				2	V 1
	7	V 1		9	V 2
	14	V 2		16	V 3
	21	V 3		23	no lectiu
gener	11	VI 1		13	VI 1
	18	VI 2		20	VI 3

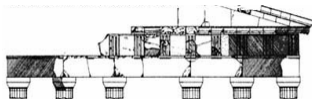
E. AVALUACIÓ

L'avaluació del curs es farà mitjançant una prova escrita, que constarà de dos exercicis: En primer lloc, l'alumnat triarà un text per comentar, d'entre dos textos d'autor romà d'època clàssica o postclàssica, en el qual s'hauran de distingir i explicar els elements religiosos. La segona part serà d'una qüestió sobre els continguts del temari que caldrà exposar segons el que s'haja vist a classe.

Durant el període de classes es proposaran almenys un parell de comentaris de text voluntaris que seran valorats pel professor i que constituïran (si són realitzats) fins el 30% de la qualificació final.

F. BIBLIOGRAFIA DE CONSULTA

ALVAR, J. et alii, *Cristianismo primitivo y religiones místicas*, Madrid, 1995.
 ARDÈVOL, E. (coord.) *Antropologia de la religió*. UOC, Barcelona, 2003.

BAYET, J., *La religion romaine. Histoire politique et psychologique*, Paris 1956 (trad. esp., Cristiandad, Madrid, 1984).¹

BLOCH, R., "La religión romana", en *Historia de las religiones 2. Las religiones antiguas*, S. XXI, Madrid, 1977.

BURKERT, W., *Les cultes à mystères dans l'Antiquité*, Paris, 1992.

CUMONT, F., *Las religiones orientales y el paganismo romano*, Akal, Madrid, 1987.

ESPLUGA, X. i MIRÓ, M. *Vida religiosa en l'antiga Roma*. UOC, Barcelona, 2003.²

LE GLAY. M., *La religion romaine*, París, 1971.

RÜPKE, J. *La religione dei Romani*, Einaudi, Torino, 2004.

SCHEID, J., *La religion des Romains*, Paris, 1998.

G. EXEMPLE DE COMENTARI:

Comenta els elements religiosos del text.

Horaci, *Odes 3:13*.

*O fons Bandusiae, splendidior vitro,
dulci digne mero non sine floribus,
cras donaberis haedo,
cui frons turgida cornibus*

*primis et venerem et proelia destinat.
frustra: nam gelidos inficiet tibi
rubro sanguine rivos
lascivi suboles gregis.*

*te flagrantis atrox hora Caniculae
nescit tangere, tu frigus amabile
fessis vomere tauris
praebes et pecori vago.*

*fies nobilium tu quoque fontium,
me dicente cavis impositam ilicem
saxis, unde loquaces
lymphae desiliunt tuae.*

Oh font de Bandúsia, més resplendent que el vidre, que et mereixes vi pur acompanyat de flors, demà et serà donat un cabrit, al qual el seu front turgent amb les banyes que despunten, el destina a l'amor i a la lluita.

Serà debades, perquè aquest fill de l'alegre ramat tenyirà per a tu de roig els teus gelats corrents.

La cruel hora de la Canícula no sap tocar-te; tu ofereixes l'amable frescor al bou cansat de l'arada i als errants arments.

També tu et comptaràs entre les fonts d'anomenada, en cantar jo l'alzina amagada en les balmades roques, on s'escolen les teues aigües parleres.

¹ Utilitzem aquest llibre com a guia del temes IV i V.

² Utilitzem aquest llibre com a text per als temes II i III, i recomanem la seua adquisició.